

Gordana Crnković

LAKE ŠUTNJE

(ulomci)

Poglavlje peto: Vida

Na krovu u susjedstvu pojavila su se dvojica dimnjačara, s nekakvim kabelima i četkama. Posla je bilo samo za jednoga, a drugi, mlađahan, šutirao je kamenčiće koji inače pripadaju vranama.

Lena ih nije vidjela, već je bila otišla. Prije toga zajedno smo doručkovale, trebam li reći da sam bila presretna? Imam mala lukavstva za te posebne dane, izbjegavam osjetljive teme.

Raspolažem uvježbanim repertoarom bezopasnih rečenica i pitanja kojima mogu pridobiti njezinu slatku prisutnost, vedro sudjelovanje. Na primjer, možemo ćaskati o pranju kose. Koliko dugo držati kosu zamotanu u ručniku? Nekoliko minuta? Koliko minuta? Moja je kosa kraća od njene, tako da je stvarno moram što prije raščešljati. Tema druga: rajčice. Domaće, nepravilnog oblika, različitih veličina, a s iste stabljike. Koje su najukusnije? Šljivarice, *cherry*, *grapolo*? Ona je prije najviše voljela šljivarice, ali obično se u posljednje vrijeme složimo da su domaće, one kojima ne znamo naziv, najbolje. Trenirka ili traperice? Ona voli trenirku, ja volim džins, i za po kući. Jesi vidjela da su otvorili novu voćarnu u našoj ulici? Tamo gdje je bio onaj frizerski salon. Mirela mi je rekla da su jučer doma pekli štrudlu od jabuka, i mi bismo baš mogle, dugo nismo. Kava i kakao, mlačni ili topli? Ja ne podnosim kad kava nije dovoljno topla, čak znam ustati od doručka i podgrijati je. Podgrijati kavu? Svašta. Njoj je bolje kada kakao nije jako zagrijan. Dimnjačari na krovu? Da je još bila tu, i oni i vrane bili bi nam zanimljivi.

Dovoljno tema za dijaloge koji ne vode u svađu. Kao da bosonoga hodam po šljunku, tražim način da ne bude neugodno. Najlakše je ako nisam fokusirana na stopala, prepustim se nečemu drugome.

U pogledu bila joj je dragost, kao i uvijek kada razgovaramo o nevažnom. Ne voli kad se govori o kućnim pravilima, školskim obavezama i odlukama o budućnosti. Kad se samo sjetim sirotog Čočija, on je samo te tri teme nametao. Taj se stvarno kod nas nije snašao. Zapravo, i ja bih je htjela tjerati da razmišlja o bitnim stvarima, ali ne znam kako bih je

mogla usmjeravati a da to bude na nevidljiv način. Zato se radije trudim govoriti o onome što nju zanima, o hrani i odjeći, porodici, babama i tetama, bilo kakvim zgodama kojih se sjećam ili su mi ih pričali. Samu sebe uvjeravam da će ionako odrasti, sigurno hoće, to se dogodi usput, barem većini, a opet nekako odjedanput i iznenada za njihove izmorene roditelje.

Ostavila sam dimnjačare, nevoljko, a baš mi se sviđalo promatrati što čine i dugo piti kavu. Ali morala sam krenuti, usput sam kupila još jednu kavu u kartonskoj čaši i upala u ured, ondje je bila Mirela, s prstima koje je zabila u gustu kosu, buljila je u ekran i samo promrmljala pozdrav. Tako se ponaša kad je zabrinuta. Dan je bio siv i vani nije bilo baš ničega što bi privuklo moj pogled, tako da sam počela kopati po papirima. Čitav kreativni dio projekta bio je pri kraju i sada smo više radile administrativne poslove, ispunjavale tablice i pisale sažetke i izvještaje, što posebno mrzim. Kao što mi treba kava svakih nekoliko sati, treba mi i dobro štivo svakodnevno, zanimljiv rad spašava me od čemera, pouzdano i efikasno. Mirela je izašla iz sobe zgužvanog lica, vratila se s flašicom vode.

"Nije ti prošao projekt. Jesi li to već saznala?" rekla je. Eto, opet nisam prošla, mogla sam si misliti.

"Napisali su i obrazloženje, pročitaj si. Kažu da su žene u partizanskom zbjegu preuska i već istražena tema. I da nije dobro što si odabrala samo jedan zbjeg. Trebalo je možda komparirati s nekim drugim podnebljima, situacijama. Možda pratiti svakodnevnicu žene u zbjegu na raznim stranama svijeta. Govorila sam ti nešto slično tome, ako se sjećaš."

Mirela nije zla, ali ona naprosto ne razumije. Ne razumije zašto u znanosti tražim odjek svojih fikcija. Zašto želim pisati o onome što mi je bitno. Ona smatra da tako ne treba. Vjeruje da je bolje biti oprezan i pragmatičan, odabrati temu koja je u điru i koja se prati na kongresima diljem svijeta, i onda, kad imaš dobar projekt, kreativnost će doći sama po sebi. Ako ti se u početku tema i ne čini poticajnom, s vremenom se možeš zainteresirati.

"Gle, možda tema jest preuska, ali potrošena nije nikako. Jedva da ima literature o tome. Ima tek nekoliko radova i još ponešto na marginama nekih memoarskih knjiga, sve u svemu, to je originalna zamisao i korisno istraživanje. Šteta što nije prihvaćeno jer još ima živih žena s kojima sam mogla razgovarati, mogla sam imati i etnografsku dimenziju, i povijesnu. I sad dvije godine neće biti ništa od toga, morat ću raditi nešto drugo, a svake godine sve je manje onih koji bi mogli o tome govoriti."

"Žene u zbjegu baš i nisu neka sociologija, uostalom. Radit ćeš sa mnom na radu o razvoju gradskih četvrti, barem je to široka tema."

Nisam imala što prigovoriti, Mirela je dobronamjerna. Bilo mi je pametnije šutjeti i nadati se da ćemo izbjeći govoriti o djeci, što bi me dodatno pokopalo. U redu, moja kći meni je najljepša i najpametnija na svijetu, ali izgleda da je i ona poput mene, ne želi učiti predmete koji je ne zanimaju, a Mirelina djeca mnogo su uspješnija, fokusirana, kako se to kaže, već planiraju što će studirati i sve je kod njih podređeno toj obećanoj budućnosti. Obično s tim nemam problema, ali nakon vijesti o projektu, njenom koji je, naravno, prošao i na kojem ću surađivati, zbog čega bih još trebala biti i zahvalna, i mojem koji je odbijen, što je bilo poput reprize onoga što se dogodilo prije dvije godine, nije mi bilo do razgovora. Malo sam sređivala glupu administraciju i napisala sam mejl.

Dragi Davore,

hvala ti na ohrabrujućim riječima. Vjerujem da bi mi kod vas bilo dobro. Lijepo je od tebe što se brineš. Ali nisam sigurna mogu li sada otići, Lena se još traži, vidjet ćemo hoće li se što promijeniti kad upiše faks. Još ne znam ni što kani studirati. Ona nije neodgovorna, ali sada jednostavno nije trenutak da je ostavim samu. Kao što sam ti već rekla, u njenog oca ne mogu se baš pouzdati. Mislim da bi se ona trebala više brinuti o njemu nego obratno, u slučaju da ja odem. Tako da zasad ne razmišljam ozbiljno o tome da pokušam raditi na nekom projektu negdje kod vas. Hvala ti puno što se javljaš, grlim te,

Vida

Onda sam otišla, ranije nego obično, i već na ulici osjećala sam se bolje. Izgleda da sam žena koja dobro podnosi gubitke, što definitivno nije za hvaliti se, kako bi rekla Marta. I kao da se ništa nije dogodilo, sam izlazak iz zgrade instituta donio mi je olakšanje. Upravo doživljeni poraz kao da za mene nije bio krupna stvar, osjećala sam se posve obično, kao bilo kojeg drugog dana. Postavila sam si samo pitanje što bih još tog dana trebala obaviti, i onda sam se sjetila. Pa da, škola, informacije. Ravno k Leninu razredniku.

S obzirom na cijelu priču i dugu povijest mene i Čočija, tu ludost našeg poznanstva i načina na koji se ono razvijalo, prema razredniku sam se pametno postavila. Bio mi je dovoljan jedan bizaran flert, započet u garderobi dječjeg vrtića, koji se razvio do života utroje. Uvijek kad se sjetim kako je Čoči ujak Lenina prijatelja iz vrtićke grupe, smiješno mi je i malo me

sram. Napokon sam naučila prepoznati situacije u kojima se treba ponašati odmjereno. Razredniku nisam upućivala nepotrebna pitanja ni primjedbe, bila sam na distanci, uvijek uredno počešljana, s malim notesom u koji ću zapisati važne datume, problematične ocjene, imena nastavnika ili što već bude trebalo. Ali koliko god se ja trudila pripremiti se, situacije me zateknu nespremnu, svatko me može isprovocirati i tako se izlanem, izbrbljam ono što nisam planirala. Ljudi me izbace iz ravnoteže premda to ne planiraju. Uvijek od mene saznaju nešto što nisu trebali, što im nije bilo ni na kraj pameti da traže ili zahtijevaju. Kidrić je imao kosu svezanu u rep, svježe opranu, široku bijelu košulju od grubog platna, torbu s mnogo zakovica, bio je šik na svoj način, ali ja, naravno, profesore ne gledam kao muškarce, to nipošto ne činim. Dočekao me s uvježbanim osmijehom, eto, tu smo se izgleda našli, oboje pomireni sa svojim ulogama.

"Evo, evo, sad ću donijeti dnevnik, vi ste došli Lenu ispričati..." Zatvorio je za sobom vrata zbornice i ostavio me u čudu.

Ispričati se zbog Lene? Lena je nešto učinila zbog čega se trebamo ispričati?

Listao je po imeniku, tražio je njezinu stranicu, ali i onu drugu, kalendar izostanaka, podignuo pogled prema meni i upitao:

"Kako nam je Lena, kad nam dolazi na nastavu?"

Ja, naravno, nisam ni pokušala prikriti svoju potpunu ništavnost, roditeljsku nekompetentnost, odmah sam priznala da ništa ne znam o njezinim izostancima, da ona odlazi svako jutro u školu, s torbom na leđima, vraća se u očekivano vrijeme ili malo zakasni, čak imam dojam da nešto uči, o čemu se dakle radi?

"Nije je bilo danas ni cijeli prošli tjedan. Šest dana ukupno. Pitajte je pa se javite. Zasad nećemo nikome govoriti, ništa neću poduzimati. Zapišite, molim vas, moj broj telefona pa mi se javite, može i mejlom, što prije."

Kidrić je djelovao kao sposoban nastavnik. Činilo mi se da je čovjek pametan i pristojan. Upitala sam se zašto ona stalno govori da u školi vlada totalno rasulo. Prozori se ruše na učenike, žbuka pada sa zidova, a stariji profesori puštaju ih da cijele sate prčkaju po mobitelima dok oni za katedrom ispravljaju učeničke radove. Tako kaže Lena. Ali Kidrićev uvjerljiv nastup zasjenio je te priče, činilo mi se da sam usred ustanove u kojoj vladaju red i razboritost.

Stube ispred škole bile su upravo kao pred mojom nekadašnjom gimnazijom, toga sam se

sjetila dok sam odlazila, još sam pomislila kako smo uvijek voljeli stajati na platou, na vrhu stuba ili negdje pri vrhu, nikada na nižim razinama. Imali smo osjećaj da je svijet naš i da će to trajati zauvijek. Nismo razmišljali što će se dogoditi kada se razidemo, nismo se pitali o svojem budućem putu, moji prijatelji i ja, tadašnji maturanti, odluke su stizale iznenada, nismo znali kako nastaju, ali kad bi se dogodile, bili smo posve sigurni u sebe i svoje odabire. To mi je bila prva misao kad sam ostavila razrednika u školi, samo malo iznenađenog zbog cijele situacije, kakvu je već morao proživjeti. On je takvo što već vidio, ali ja nisam. Meni je to bilo novo. Nisam znala što da mislim. Od škole do našeg doma vode dva puta, podjednako dugačka, jedan kroz gužvu, pokraj trgovina, tramvajskih stajališta, preko malog raskršća, i drugi mirniji kroz pokrajnje ulice. Ni trenutak nisam oklijevala i krenula sam u gužvu, odbacujući svaku pomisao na Lenu. Trgovine me inače umaraju, obavim što trebam i idem dalje. Obično čim uđem u trgovinu, sjetim se: Lena voli salatu od avokada, Lena treba novu četku za kosu i gumice, bi li se ljutila ako joj ja to kupim? Sada sam osjetila snažnu potrebu da učinim nešto samo za sebe, makar nešto blesavo, i da se ne trebam sebi ni ikome zbog toga opravdavati. Ušla sam u veliko samoposluživanje i kupila dvije baš najfinije čokolade. Zatim me privukao izlog sa šarenom odjećom. Sve je ondje bilo nekako starinsko, demodirano na dobar način, tamnožuti i crveni cvjetovi na tamnoj podlozi, na dugoj suknji kakve su se nosile u doba djece cvijeća i kakve su još bile moderne kad sam završavala gimnaziju. U dućanu je bilo i onih dugačkih šarenih haljina koje kao da su obojene kod kuće, i na brzinu sam kupila jednu takvu, bila je siva s tamnojubičastim mrljama, uzela sam i sivkastu maramu. To me na kratko učinilo sretnom. Htjela sam još šetati, ali ipak sam shvatila da je to ludost. Imala sam još sat i po ili dva vremena prije nego što ona stigne kući. Znala sam da će se kao i svih ovih dana ponašati kao da je sve u redu. Načas nisam htjela misliti o tome što bih točno trebala poduzeti. Mogu se izležavati tih sat i po (ili dva). Umjesto da nešto skuham, mogu pojesti čokoladu. Mogu gledati televiziju usred popodneva, to nisam baš nikad probala. Mogu zatvoriti oči, ne misliti, uživati u umoru. Kada Lena stigne, svakako ću joj postaviti neko pitanje, ona će promrmljati odgovor. U posljednje vrijeme sva se snuždi što god da je pitam. Ali ja moram pitati, tako joj pružim priliku da bude osorna, drska, to nam je komunikacija.

Tako sam se minutu-dvije zavaravala, nije to moglo potrajati. Trebalo se suočiti. Suočiti se s kćeri. Ona će stići kući baš kao da je bila u školi, s ruksakom na leđima, pravit će se da je sve u redu.

Nisam imala preciznu zamisao o tome kako joj prići. Ali svakako sam morala saznati što se

dogada. Ne samo saznati nego i javiti to razredniku, što prije. Tješila sam se da mu se možda ne trebam javiti baš sutradan, ali za dva ili tri dana morala sam otkriti na čemu smo. Gdje je Lena bila čitavo vrijeme dok su njene drugarice bile u školi. Što je Lena radila umjesto da uči. Zapravo, tri dana nikako nisam mogla čekati, to bi bilo previše. Trebalo je sve razotkriti što prije. Sutradan Lena se trebala pojaviti na nastavi, a ja sam se trebala pojaviti kod razrednika s objašnjenjem. Ako se ne bih pojavila, što bi on mogao pomisliti? Da se nisam usudila pitati je gdje je bila iz straha da ne saznam nešto grozno? Da me nije bilo ni briga?

Toliko sam se dobro naviknula posljednjih godinu dana da o svemu odlučujem sama samcata da se prvi čas nisam ni sjetila da se nekome ipak trebam javiti. Posavjetovati se. Toliko mi je bilo normalno da mi je Marta u posljednje vrijeme najbliža da sam prvo pomislila na nju. Ali Martu to nije trebalo zanimati. Ne tada, mogla sam odgoditi razgovor o tome s Martom. Znala sam da bi se Čoči naljutio ako se ne javim. Mislila sam da ću mu se javiti tek kad riješim s Lenom. Tek kad mi kaže gdje je bila. Znala sam i da će mi on prigovarati. Reći će da sam trebala prije primijetiti da se nešto s njom zbiva.

Zapravo, na neki sulud način, nisam bila previše zabrinuta.

Mislila sam da je s nekom prijateljicom. Da su odlučile nekoliko dana slušati glazbu. Da je prijateljica bila sama kod kuće. Da su mislile kako gradivo lako mnogu nadoknaditi. Da je prijateljica dobra učenica poput Lene i da su odlučile malo biti zločeste.

Ili da je Lena možda s nekim dečkom. Da su njegovi roditelji nekamo otputovali i mladi su odlučili slušati glazbu nekoliko dana. Da Lena vjeruje kako će gradivo lako nadoknaditi.

Da će sve biti u redu jer Lena dolazi kući sjajnih očiju i vedrog lica, miriše na mladu ženu, nema nekih znakova koji bi me uznemirili, ne osjeća se ni miris cigareta, miris birtije, ništa takvo.

Da će sve biti dobro, ali da ja moram, i to odmah, nazvati njezinog oca, i da je čista ludost što ga nisam nazvala čim sam sišla niz one stube.

Ico je rekao da odmah dolazi. Poljubio me u obraz, nisam mu uzvratila, nego sam grozničavo širila nosnice, ali nije zaudarao, ugodan miris duhana miješao se s dobrom kolonjskom vodom, s veseljem sam pomislila da nije taj dan baš ništa popio. Uvijek je bio nezgrapnan, krupnog tijela, grubih pokreta i bučnog koraka, ali dječakog osmijeha i blagih očiju, kao da umjesto lica ima masku drugog čovjeka. Sada je bio neobrijan, u malo poderanim sivim hlačama, u razvučenoj svijetloljubičastoj majici. Njegov pristojan osmijeh koji nije mogao

sakriti stidljivost učinio mi se još čudnijim čudnijim nego inače. Tek tada imala sam snažan osjećaj da se događa nešto neobično: Lena bježi od svega, Ico nije pripit, kao da su princeza i luda zamijenili uloge, ili nekako drukčije, nisam znala odrediti, život se mijenjao. Dugo vremena misliš da promjene nisu moguće, a onda se dogode. Stigao je prije nje. Pozdravili smo se veselo. Kao da se sastajemo samo da bismo malo porazgovarali. Prvo sam pomislila kako mu prija samoća upravo kao i meni. Tako neuredan izgledao mi je opušteno i zadovoljno.

"Glavno da nam je zdrava, sve ostalo ćemo se lako s njom dogovoriti", rekao je.

Tu sam se već počela duriti, trebala sam prvo zvati Čočija, pomislila sam, ali naravno da to nisam mogla. Ico je uvijek smatrao da ne trebamo Leni nametati svoja pravila, svoje želje, da je trebamo pustiti da živi po svom. Čoči je mislio sve suprotno tome. Da Lena treba imati što bolje ocjene i da je trebamo poticati da ostvari baš sve što može. Da trebamo u njoj razvijati želju za uspjehom, za natjecanjem.

Nisam znala kako ćemo je pitati. Kada vidi Icu, možda će sama shvatiti zašto je tu. Shvatiti da nam mora odmah reći što se događa.

Lena, poput mene kad je stigao Ico, poput Ice kad me je ugledao, nasmiješila se kao da joj nije odmah palo na pamet zašto smo na okupu. U tom prvom trenu susreta bili smo troje ljudi koji ostaju zauvijek bliski, makar i ne mogu živjeti zajedno. Zagrlila je oca i uputila i meni nježan pogled preko njegovog ramena.

"Hoćeš li ostati na objedu?" rekla je.

Željela je da ostane, bila sam u to sigurna. Zbog načina na koji je taj poziv iz nje upravo izletio, zbog nade u pogledu.

"Čujem da nisi bila u školi ovih dana", rekao je Ico, na svoj običan način, on lako nalazi riječi, u svom poslu svakoga tjedna postavlja stotine pitanja raznim osobama, a ovo kao da je trebalo biti samo jedno među tim pitanjima.

"Da, da, imala sam neke radionice pa nisam mogla u školu", rekla je Lena.

I to je bilo sve što nam je imala namjeru reći. Odlepršala je u sobu nakon finog, na brzinu složenog obroka. Bilo nam je dobro i nisam htjela sve pokvariti inzistiranjem na pitanjima. Ico nije mislio da baš moramo točno saznati gdje je bila danima. Pitala sam ga o njegovima, o majci i sestri, i on je mene ispitao o Franki, o Marti i Fedoru, čak i o Čočiju. Nije izgledalo da mu je žao zbog mene i Čočija. Također nije se činilo da je oduševljen što sam opet slobodna.

Znao je da to ne može imati nikakvu važnost.

U meni se javila suluda misao kako su Lenine čudnovate radionice samo povod da Ico i ja porazgovaramo, što bismo i inače trebali češće činiti. Ugodno nam je bilo ćaskati, kratko se družiti, kao da si dotad nismo htjeli priznati da zapravo želimo ostati u kontaktu. Na kraju mi je došlo da mu kažem upravo to: bit ćemo u kontaktu! Naravno, kao roditelji i dalje nismo funkcionirali, kao i onda dok smo još jurili po stanu s dudicama i igračkama, u stalnoj panici, gotovo ni u jednom trenu nismo znali što trebamo činiti, kako da se opustimo i odredimo nekakva pravila tako da i njoj bude lijepo s nama, da prestane vrištati. Bila je i sada posve ravnodušna prema našoj roditeljskoj ulozi, koju nije cijenila niti je za njom čeznula, više smo joj bili zanimljivi kao ljudi koje voli i razumije bolje nego što mi razumijemo nju. Naša djevojčica čas se čini kao neodgovorno derište, a čas kao samosvjesna osoba koja zna uživati u ljudima, u obitelji, u nama. I nehotice nam je održala lekciju, ostavivši nas ipak u strahu zbog svoje nesavjesnosti, čudne drskosti.

Razumjela sam, ako želim saznati nešto detaljnije o radionicama, moram pozvati Čočija. S obzirom na sve što smo zajedno prošli, trebalo mu je dati priliku.

Znala sam da će on barem pokušati. Neće poput Ice unaprijed odustati.

Premda, svi su moji muškarci kao jedan. Ne treba očekivati među njima pretjerane razlike u učinku, ni sada ni u nekoj drugoj prilici. Kada mislim na bilo kojeg od njih, vidim ga glave oslonjene na dlan, u nekakvom lokalnu, među stranim svijetom, s određenom zbunjenošću na licu, vrstom hladnoće i samodostatnosti. Izgleda da mi je bilo uzbudljivo uništavati ih, jednog po jednog, baš zato što me nisu trebali onoliko koliko sam željela. Davora sam otjerala u svijet, Icu među novinare vucibatine, u noćna tumaranja kojima vladaju posve neosobne teme, a Čočija u neko beznađe, prikriveno šarmantnim ponašanjem. Ljubavi su navodno prolazne, ali za mene izgleda i nisu, jer biram stalno iste primjerke mužjaka s melankolijom u duši, nespremlne da budu odlučni i sretni, kao da proživljavam uvijek istu ljubav koja se vraća, uvijek u nekom novom liku.

Čoči je trebao doći i u meni je bljesnula radost, koja će u trenu nestati, to sam znala. Ona ista radost koju sam stalno osjećala na početku našeg poznanstva prije traljavog pokušaja zajedničkog života. Radost koja je nestajala polako i to je nestajanje boljelo. Sada se ponovno javila i brzo će se ugasiti, tako se odvija to ponovno proživljavanje, i osjećala sam da će tako biti i dalje, još neko vrijeme, pri svakom susretu.

Pojavio se u tamnoj majici koja je malo sakrila njegovu odličnu figuru, rječit i spreman na

svaki susret koji se mora dogoditi. Neodoljivo ležeran, nesvjestan svoje tuposti, odsutnosti dara za sreću i razumijevanje drugoga, mene, Lene.

Večericu sam pomno osmislila, a sve je trebalo izgledati nehajno i neobavezno. Da, ludo sam se radovala i nije me bilo briga što će radost potrajati nekoliko minuta, dok ne dotaknemo bilo koju važniju temu.

Ohoho, rekla je Lena s hinjenom ljubaznošću kad ga je ugledala.

Salata tobože od bilo čega što se nađe u hladnjaku zapravo je bila raskošna, što je Lena odmah uočila i nacerila se da mi pokaže kako razumije što se u meni zbiva. Ne, ne, nisam se ponadala da ćemo Čoči i ja uletjeti u novu romansu, samo sam se veselila kratkom dodatku koji uključuje pet minuta lude radosti i pet minuta očajanja, kratko ponavljanje svega što smo prolazili kroz godine, upravo u tom omjeru, pola-pola, bez prijelaznog razdoblja.

"Nisi rekla mami zašto pet dana nisi bila u školi." Čoči nije oklijevao, ni odgađao, ni ustručavao se p

itati.

"Šest dana", kliknula je Lena.

"Šest dana", rekla sam.

"Ne brini se, Čoči, bila sam na edukaciji, sve je pod kontrolom", rekla je.

"Lena, na kakvoj edukaciji? O čemu pričaš? Škola ti treba biti na prvom mjestu", rekla sam.

"Bio je tip iz Berlina, edukacija za aktivističke intervencije u urbanom pejzažu." "Zašto mi to nisi rekla? Što ćemo sada, razrednik zna da ja nisam znala gdje si. Osim toga sljedeće je godine matura, Lena. Ne rasipaj vrijeme na gluposti."

"Kidriću ćemo objasniti, ne brini se. Bilo je odlično, edukacija za noćne akcije, radionica za facebook prosvjede. Dobra mi je bila radionica iz retorike. To mi je bilo najbolje. O tome kako govoriti na prosvjedu."

Kad se povukla u sobu, nismo si imali mnogo toga reći. Bio je zgodan i na svoj način glup. Istina je da mi je ovoga puta pomogao i nekako je s Lenom sve prošlo dobro, baš zahvaljujući njemu, no sada sam jedva čekala da ode. Toliko je i on shvatio, pa se pokupio. Ne znam kamo sam se zapravo žurila, jer sam se osjećala baš jadno kad je pobjegao bez poljupca, malo uvrijeđen, a ja sam bila posve prazna, bez volje za bilo što.

Mislila sam o tome kako Lena nije uopće tako sabrana kao što mi se činila prije godinu-dvije. Kako ću se s njom još dosta namučiti. Kako je na određeni način izgubljena. Kako će sve što će se s njom događati utjecati na moj život i kako ne mogu sama birati put kojim ću dalje. Kako sam osuđena na čekanje i ne mogu ništa bitno predvidjeti. Kako sam došla do zida i ne znam kuda ni kamo dok se nešto ne promijeni samo od sebe. A osjećam da će se nešto dogoditi, ne znam što, i tek kad se dogodi, imat ću opet neki prostor za svoje manevre. Kako se ne smijem udaljavati od Lene, a nema mogućnosti da joj se približim.

Kako moram pristati da stanem, uzmem pauzu, kao da dolaze ferije, doba bez poduzimanja.

Dugo vremena bila sam neosjetljiva, pod nekom anestezijom koju sam si sama stvorila, a sada, čim se Čoči pojavio, opet sam živa i to mi nije baš nimalo ugodno. Kad se samo sjetim kako sam onog prvog ljeta, na dan kada sam shvatila da ga neću vidjeti dva mjeseca, doista vjerovala kako se duga nakon ljetne oluje dogodila samo zbog mene, da uljepša moju uzvišenu tugu. Bila sam već majka i u braku s čovjekom koji je dolazio kući nacvrckan i odlazio čim bi se razbudio, oko podneva, na svoje novinarske putešestvije po gradu. Ponašala sam se kao glupača, na poslu se nisam trudila, otaljavala sam obaveze i sada to plaćam. Imala sam problema i odabrala sam bijeg, kao što činim kad god mogu. Čoči mi je ponudio plitke duhovitosti, kontrolirano ponašanje uvježbanog šarmera, ja sam žena s lošim ukusom, osvajaju me efektnim riječima, ludo se zaljubim i dugo patim. A kad prođe dovoljno vremena prema tipovima koji su me zaveli osjetim prezir.

Čekaju me oni prazni dani kada se ne događa baš ništa, ali na to se navikneš. Vučeš se po kući, zaviriš u neke ladice koje dugo nisi otvarala. Nađeš fotografije. Nisu poredane po razdobljima, nego razbacane u nepopunjenoj metalnoj kutiji. Franka, Ugo i njihovo veliko društvo bračnih parova na nekom pikniku, deka je na travi, a na deki košara s voćem i sendvičima. Franka, Ugo, Marta i ja ispred naše zgrade, s kovčezima, spremamo se ući u mali auto. Marta i ja s kečkama i školskim torbama, Marta izgleda gordo i odgovorno, a ja se milo smiješim, meni je prvi dan škole (tako piše na poleđini fotografije). Marica i Natko, ne tako mladi, poslije rata, u gradu, u svečanoj odjeći, Marica ima bijelu bluzu ispod sivog kostima. Zatim Marica, sada mlađa, Franka i dvoje malenih na ulasku u veliki brod. Marica, Franka, dvoje malenih i skupina ljudi ispred šatora, u pustinji.

* * *

Poglavlje šesto: Marica

Monika se bez riječi iselila iz kamare. Krevet joj je preseljen u hodnik, koji je odsada bio njezino prenoćište. Marica je i dalje bila njena sreća i veselje, ali više nije bila samo njena. Monika je znala, bolje nego itko drugi, da je svaka bliskost kratkotrajna. Ta spoznaja kanda je oduvijek bila u njoj. Tuge su kod nje bile još kraće nego radosti. Sve je na brzinu mogla prežaliti, svako lijepo doba i nestalo veselje, jer ionako se stalno više nego itko opijala zvjezdanim nebom, hladila se vjetrom koji raznosi zemljanu prašinu, mir i orijentir pronalazila u kratkim i dugim sjenama kuća na pijaci. Više nego itko živjela je u ritmu dana podijeljenih crkvenim zvonom na jutro i popodneva, godišnjih doba koja su mijenjala boje moru i nebu, šum u granama. Prijateljerala je s pticama i krijesnicama. Ništa joj nije nedostajalo i sreća je nije vezivala.

Maričina djevojčica, rođena ipak nekoliko dana prije Natkova dopuštenog odsustva, bila je od prvog dana posebno dijete. Mirna štruca širokog i lijepog lica, preozbiljnog pogleda, tamnih očiju iz kojih je Marica ubrzo iščitavala čudnovat izraz prijekora. Marica je već u sebi prihvatila da stalno samuje u kući s djetetom kakvo selo još nije vidjelo, naviknula se na svoja ne baš naročita raspoloženja, dok je Monika neumorno jurcala okolo, po sve moguće potrepštine, do kojih se teško dolazilo. Došla je i sušna godina, tko drugi nego Monika penjala se u vrh otoka do velikih bunara, tako je mogla biti sigurna da će otud donijeti pitku vodu. Kad se Natko napokon vratio iz karaule u sobu koja je odsada bila njihov dom, jedini je uspijevao izmamiti osmijeh sumornog djeteta, malene Franke. Nije se mnogo bavio stolarijom, samo kad bi ga netko baš zamolio i vukao za rukav da mu načini stolić ili ormar. Nije bilo mnogo narudžbi ili je on sam imao druge planove za sebe, Marica to nije mogla procijeniti. Više je vremena provodio na sastancima, s momcima koji su se oko nečega dogovarali i organizirali. Danju nije imao vremena za razgovore ni za nježnosti, ali noću u postelji nisu se mogli zasititi jedno drugoga. Činilo se da se začas u kući stvorilo još dvoje dječice. Maleni su bili veseliji, obični, s njima su se i Maričina tmurna raspoloženja malo stišala. Monika je znala kako uveličati radost u kući. Kužina je bila u dva dijela, na staru kužinu s kominom bila je prije nekog vremena dograđena nova, s modernijim šparhetom i izlazom na maleno dvorište. Nonice su tu kuhale i provodile sve vrijeme, a stara im je kužina služila kao odlagalište za ponešto nepotrebno. Ali Monika je potaknula da se obnove nekadašnji običaji, stari otvoreni komin vraćen je u upotrebu, čak su i nonice živnule uz oganj u stotinu boja, uzimale bi najmlađu Brunu iz ruke u ruku, iz krila u krilo. Marica je počela

ponovno odlaziti u crkvu, s djecom šetati pijacom. Premda u porodici nije bila zadužena za nabavku, više nije bila ni osuđena na kuću. Sada već davno doba velikog trbuha, a prije braka, više nikome nije bilo važno, Đina i prijateljice našle su novu zabavu. Ali u Marici kao da je ostao težak talog tog mučnog perioda. Dok je samovala s Frankom, u nju se bio uvukao nemir, neprihvatanje same sebe, roditeljice tog djeteta koje krpenu lutkicu u bijeloj opravi uopće ne dodiruje, nego je netremice gleda u oči, kao da čeka hoće li lutka trepnuti. Zločesti Jure koji je bježao po selu i pokušavao se uzverati uz tuđe ograde čim je malo sigurnije prohodao vratio je Maričinu licu osmijeh. Bruna je odmalena plesala, kao da čuje glazbu iz sebe same, tanka kao daščica, kao grančica. Njih dvoje bili su Maričini, Franka je bila Natkova. Svaka je godina donosila nešto novo. U selu se nastanio strah, spominjao se rat. Marica se s malenima znala i nasmijati, ali već se osjećala kao netko tko je proživio mnogo teških dana i godina i u sebi nosi golem teret, toliki da ni rat ni mir, ni glad ni blagostanje ne mogu u njezinoj duši mnogo promijeniti. Uživala je s malenima kao oni vrlo stari ljudi koji u djeci i mladima nalaze tek malo zaborava. Činilo joj se da sva ta težina dolazi zbog Franke. Zbog onog nedjeljnog podneva u crkvi kad su Natko i ona otišli zvoniti jer je stari zvonar bio bolestan, i Natko ju je poveo uza stube... koliko uopće traje zvonjava nedjeljom u podne? Koliko trenutaka radosti za duge godine žalosti, znala se Marica upitati. Monika je to razumjela, čitala je s Maričina lica čemer i rekla joj je: neće, ćerco, uvijek sve bit tako sivo. Monika je osjećala da dolazi promjena, znala je da se svi plaše rata koji je posvuda, pa stiže i k njima, ali ona se uzdala i u ono drugo, što je ćutio i Natko, da će novo doba biti posve drukčije. Ibolje, barem su njih dvoje tako mislili. Marica je bila katkad u sebi srdita na Natka, ali nije to pokazivala. Uz povremeni jad u njoj su se miješali i drugi osjećaji: bila je zaljubljena i vjerovala je u njega, pa bi učas promijenila raspoloženje i njezino viđenje one važne nedjelje u crkvi stalno se ljuljalo. Najčešće je ipak mislila kako se sjajno snašao kad je nagovorio kanonika da im dopusti zvoniti, njima dvoma, pa ju je dobro ispipao dok su se uspinjali prema zvoniku i dok su vukli teško zvono, zapravo ga je ona vukla, a on ju je grabio po bokovima, čak je poderao prnje koje je nosila ispod suknje. Kako se snašao tada, snaći će se i sada, mislila je Marica, puna povjerenja u njega. U selu su se pojavile nove riječi: fašisti, neprijatelji, ilegalci. Riječi o ratu stigle su prije stvarne opasnosti, barem u njihovo mjesto. Nije Marica baš dobro razumjela što se događa, vezana sve čvršće samo za svoj mali svijet, omeđen prozorom na šljunčanu ulicu, šaputanjem nonica u kužini, dječjom grajom po cijeloj kući. Osjetila je promjene, u koracima onih koji bi se vratili iz nekog susjednog sela, njihovim pokretima otežalima od straha, na njihovim licima koja su načas znala odati čudnu vedrinu. U Monikinu usredotočenom pogledu, Natkovu ponosnom držanju. Razumjela je da

su Natko i momci nešto odlično obavili, tko bi znao što točno, šuškalu se o uspješnoj akciji u kojoj su se domogli ratne opreme, hrane, pa čak i oružja, ali po selu se ionako uvijek pronose razne glasine. Marica nije stizala promisliti ni o sebi, nije znala je li ljuta na Natka ili ga obožava i divi mu se svakim danom sve više, a kamoli da bi se stizala odrediti o seoskim pričama i upitati se mogu li biti istinite. Marica i većina žena nisu razumjele ni zašto točno ribolov više nije dopušten, zašto je zabranjeno isploviti. Netko je od rođaka imao kozu, netko drugi kokoši, za manju pomoć ili uslugu lako se moglo dobiti jaja i mlijeka, tu i tamo čak i sušenog mesa, na cijeni su bila i znanja o jestivom samoniklom bilju, po koje se kao i po zelje moralo sve dalje i dalje u brdo, oko sela bilo je već pobrano. Monika je bila nenadmašna, snalazila se u svakakvim uvjetima, postavljala stupice za ptice, a kad bi koju ulovila, bio je to objed za ukućane. Marici sve je to bilo posebno zagonetno, nije razumjela stvari oko sebe, a kako bi se mogla snaći bez Monikine pomoći, o tome nije imala čak ni mutnu zamisao. Zapravo, nije ni slutila da bi takvo razdvajanje bilo moguće, čak ni kada je saznala, načula, kako se planira da golem brod žene i djecu ilegalaca odveze nekamo daleko, na sigurno. Njoj koja nikad nikamo s otoka nije putovala ideja o dalekom putovanju bila je nešto posve nejasno. Predosjećala je odlazak, na onaj svoj način da događaje može naslutiti a da ih i ne pokuša rastumačiti. Pitanja je nisu mučila. Nije joj bilo ni nakraj pameti da pokuša sebi objasniti previranja koja se zbivaju, jer nije vjerovala da išta u stvarnosti i čitavom ljudskom životu ima smisao koji bi vrijedilo dokučiti, sve je smatrala manje-više budalastim. Htjela je znati samo to kako će organizirati svakodnevicu, ondje kamo je kane odvesti, hoće li biti hrane na brodu i na nepoznatom odredištu, tko će sve putovati, koliko će trajati putovanje. Izgleda da su to bila sva pitanja koja su je zaokupljala. I druge djevojke bile su poput nje, većina njih. Uplašile su se tek kad je selo doista gorjelo i kada su morale vući stvari, djecu i nonice do poljskih kućica u brdu. A ondje, u onih nekoliko potleušica s posteljama od slame, zavladao su nova pravila. Više se nitko nije mogao sakriti, izbjeci zajedništvo. Oko kućice bilo je jestivih trava i puževa, čak i zelja još neubranog, dijelili su se poslovi i obroci, a glasovi o zbivanjima u većim selima na otoku postali su razumljivi i sumnjičavima. Sve se sada povezalo u priču: Italija je kapitulirala, ali talijanskih vojnika još je bilo po otoku, bijesni su tražili aktiviste po selima i šumarcima. Ranjeni i bolesni partizani smješteni su u kuće provjerenih otočana, bliskih pokretu. I drugi su znali gdje se skrivaju ranjenici. No dok su Talijani još bili u kasarnama, a osobito kada su počeli tumarati okolo u želji za osvetom, otočani su bili lojalni jedni drugima, nitko nikada nije odao skrivene ilegalce ni ranjenike. U ona rijetka sela koja nisu bila spaljena svakodnevno su stizali novi ranjenici, starci i žene s kopna, iz unutrašnjosti, u bijegu od Nijemaca koji su nadirali prema Dalmaciji. Posve se

ozbiljno počelo govoriti o golemom brodu koji će obitelji ilegalaca, ali i druge koji budu željeli otići, odvesti nekamo daleko, ne zna se kamo, ali uglavnom na sigurno. Maričine nade tu su postale posve lude, opsesivne, malo je tu i precijenila svojeg agilnog muža, nije baš on bio glavni i zaslužan za zbjeg. Razumjela je da za nju nije skrivati se u kozjoj kućici, tu mogu ostati oni koje nitko ne bi ni tražio, a ona, supruga istaknutog ilegalca, mora poći s djecom na put. Njegova vjera u budućnost prešla je i na nju, tako da je bila čak zadovoljna što odlazi. Ponosna na njega jer je tako snalažljiv i sposoban, jer je tako važan i značajan, pokreće događaje, pokreće njezino povjerenje u njega, koje njega zauzvrat može samo ojačati. Nadala se da je tako, da postoji uzajamnost, da to što on daje njoj snagu da izdrži mora hrabriti i njega samoga. I doista je uskoro stigla obavijest da stiže veliki brod i vodi žene, djecu i vitalnije starce daleko od spaljenog sela, daleko od rata. Vrlo daleko, toliko je Marica shvatila.

Ni tračak strepnje nije se u njoj javio, ni bojazan da je čeka nešto loše, bila je posve sigurna da se brzo vraćaju, da će ih Natko čekati i da će tada sve biti bolje, kao što im je on obećao. Više ju je mučilo kako će izlaziti na kraj s dječurlijom ondje kamo idu. Franka, njezina dugogodišnja muka i tuga, rasla je u lijepu i ozbiljnu djevojčicu na koju se Marica, morala je to priznati, baš u svemu mogla osloniti. A Monika je cijelom tom putu mogla dati i duhovitost jetkih primjedbi, ona tako vješta s riječima, tom radošću odraslih ljudi.

"Ma ja ti ne gren", rekla je Monika.

Marica je razumjela da o tome nema rasprave. Nije to bila Monikina šala. "Čuvat ću ti mater i dvi nonice", rekla je.

"Čuvat ćeš tri nonice", rekla je Marica.

Sretno su se nasmijale. Kao i uvijek. Kao prije. Ništa se nije promijenilo.

Ali Maričino veselo lice učas se prometnulo u grimasu, oštra bol naborala joj je čelo, usne su joj zadrhtale. Bio je to rastanak, kraj jednog dijela njezinog života. Tek u tom času shvatila je da će biti daleko, bez Natka, bez Monike, bez svega što je činilo njezin dotadašnji život.

Bila je to bol kakvu nije osjetila dan prije, onda kada joj je Natko rekao da se s djecom mora ukrcati na brod.

On je bio toliko odlučan, s iskrom snage u tamnim očima, da mu je povjerovala kako će je parobrod odvesti u sigurnu budućnost i kako je njegov ostanak najrazumnija stvar na ovom svijetu. Kako on ostaje zato što mora i kako njegov ostanak jamči novi život, u budućnosti,

njoj, djeci, selu i otoku. No tada je još mislila da s njom i seoskim ženama na put polazi i Monika.

I dok su se seljani već okupljali spremni za polazak, Natko je prošao kraj njih s momcima, u džipu, zaustavio se malo ispred i pokazao je svima da baš on može dati znak vozaču da stane, kraj skupine žena, staraca i djece, i da će ga vozač isti čas poslušati. Marica je istupila iz skupine, za korak, na onaj svoj način sramežljivo nasmiješena, s blagošću u držanju, on se osmjehnuo i prstima joj kratko, više zavodnički nego s ljubavlju, dotaknuo bradu i obećao da će još navratiti do broda prije polaska. Bila je oduševljena, glavna cura u skupini.

Trebalo je da se Marica pozdravi s još jednom osobom, nije to željela, ali moralo se dogoditi. Nekako je uspijevala ne viđati je, dugo vremena ne bi se ni susrele, ali da je samo malo promislila, sjetila bi se kako će se sigurno pojaviti kada je ne trebaš i ne očekuješ. Đina, vrijedna pčelica koja prikuplja informacije, glavna seoska kroničarka i prenositeljica vijesti. Govorila je glasno i lamatala rukama kao da će tim krupnim gestama lakše istumačiti svijet svima oko sebe, i tako se činilo da zauzima još malo više prostora nego što je otpadalo na njezino krupno tijelo. Marica bi bila okrenula glavu i ne bi gledala njezin drzak nastup da nije u Đininu pogledu uočila nešto ranije nepoznato, početak preuranjenog starenja ili straha. Ja ne gren, mater mi ne more hodit, rekla je i rukom pokazala gdje su se smjestile, prema zaseocima, kamo su se sklonili seljani, oni koji ostaju. Javiću ti, ako kogod bude putova, ča ti čini muž s onim skojevka, još je dodala, nacerila se i pokazala ružičaste desni na onaj svoj način koji je Marici uvijek izgledao glupavo i opsceno. Neugodan je slučaj, ako ne i Đinin bezobrazan plan, htio da se susret odigra tik pred ukrcavanje, tako da je Marica, ulazeći u brod s djecom, koja se nisu otimala, nego su poslušno hodala uz nju, još stigla pomisliti kako Đina jest zla, ali kako u svakoj njezinoj zlobnoj primjedbi uvijek ima nešto istine... Nikada njena zloba nije šuplja i besmislena, ona stalno ima važnu ulogu, otkriva nijanse koje drugi ne vide, prije drugih, sve što se zbiva u selu bez njezinog bi tumačenja bilo nijemo i nedorečeno, tako je mislila Marica. Gotovo bi se moglo reći da Đinino postojanje donosi selu neki viši smisao, kad upoznaš Đinu i ona te opeče poput vlasulje, zauvijek ćeš razumjeti da zlo nikada ne dolazi samo, nego uvijek sa sobom nosi i trunčicu dobra, pa će biti da vrijedi i obrnuto, samo što čovjek kad uživa u dobru o zlu i ne misli. Tako je mislila Marica ipak se nadajući kako će je put odvesti nekamo daleko, daleko, i kako Đinu više u životu sretati neće.

Poglavlje sedmo: Vida

Ciao draga,

i tvoje dijete će odrasti prije ili kasnije, ne brini se. Bit će još projekata. Sve ćeš stići kad se ona malo osamostali. Volio bih je upoznati, tako da znaš. Moram ti reći da uskoro vjerojatno dolazim u Hrvatsku, after 10 years! Zadnji put sam bio na očevom pogrebu, tako da, nažalost, više i nemam familijarne razloge za dolazak. Bilo bi mi drago da se vidimo. Trebao bih ići na konferenciju u Dbk, preko Zgb. Još ti se javim kada budem znao sigurno...

Hugs xx, Davor

Davorovo me pismo lansiralo u raspoloženje iščekivanja, ne, naravno, njegovog dolaska, nego događaja kao takvog, koji bi mi prekinuo kolotečinu. Nisam se ludo veselila susretu sa samim Davorom, to je mogao biti samo moćan susret s prošlošću i ništa više, on je bio samo jedan od trojice mojih bivših, koji su važni samo u kombinaciji, vesela trojka mogućnosti koje je trebalo kušati. Ono što sam iščekivala bio je prekid rutine, javio se neodređen nagovještaj nalik na osjet da dolazi promjena vremena, samo što je u ovom slučaju sve dolazilo iz mene, strepnja se javljala s malo ranijim buđenjem svakoga jutra. Blanka, moja prijateljica, vjeruje u energiju početaka, u intenzivna razdoblja, o tome se povremeno konzultira sa svojim astrologom, koji ima za to objašnjenja vezana uz kretanje planeta, valjda osobito Mjeseca. Ne znam što bih o tome mislila. Iznenađne promjene znaju se dogoditi, ali između jedne i druge prođe toliko vremena da mi se katkad čini da sam krivo zapamtila, da postoji samo tupo ponavljanje istoga, svakodnevice. Dugo vremena svaki je dan sličan prethodnom, vlada učmalost i čini se da nikada neće biti drukčije, ali onda dođe početak nekog tjedna, mnogo toga počne se događati, odjedanput. Najteže je dočekati da to počne, a kad stvari krenu, zakotrlja se i ono što sam očekivala i ono što nisam.

I nakon toga obično ne počinje novi život, nego samo nakratko uživam u intenzitetu. Pamtim te početke više kao iznimne dane kada se osjećam kao da sam zaronila u dubinu. Počne li nešto novo i dobro, neko razdoblje relativnog zadovoljstva i mira, ono će ubrzo biti zatrovano zlom energijom iz mene ili drugih, ili uhodano do bola, potrošeno i usmrđeno poput zaboravljenog komada sira u kutu frižidera. Tako da sam već naučila da me ne treba biti briga hoće li se otvoriti nova stazica, novi put, samo volim taj osjećaj da se napokon nešto mijenja.

I kad krene, neće stati na jednom događaju, u to sam sigurna, imam iskustva s tim stvarima. I tako, tada, tog ponedjeljka, nakon prve važne poruke nije prošao ni sat a stigla je druga.

Draga teta,

mama i ja ove godine imamo godišnji u isto vrijeme, pa smo mislili da dođemo do tebe i Lene, to bi bilo taman kad njoj završi škola. Možemo ostati dan-dva kod vas, ako je to OK, i onda zajedno eventualno na more ili kako se već dogovorimo. Cijele godine znao sam pomisliti kako je grozno što lani čak ni preko ljeta nismo bili skupa. Kako mi je Lenkica? Vidim na fejsu da se dosta promijenila, jedva čekam da je vidim. Kako si mi ti?

Vidimo se uskoro, Fedor

Moja sestra. Moja najdraža sestra i najdraži nećak. Lenin najdraži bratić i njena živopisna teta. Moja familija. Moja sretna obitelj. Da, upravo to. Poveselila sam se tim danima kao Amerikanci koji se sastaju sa svojimima za blagdane. Kao da su Marta i Fedor studenti koji se ljeti vraćaju kući u provinciju, majci s pregačom i kolačima. Ja sam ta s pregačom, recimo. Razveselila sam se onome što nismo imali dok smo Franka, Ugo, Marta i ja bili skupa. Tada nam je bilo glupo. Franka je bila toliko sveprisutna da se ne sjećam njezinog lica, pamtim samo naredbe. Ugo, postavi stol. Marta, idi vidi zašto je Vida stalno u svojoj sobi. Ugo, idi u dućan i kupi papirnate ubruse. Ugo, dolaze nam gosti. Marta, pregledaj Vidi zadaću. Marta i ja bile smo neprimjetna djeca, dvije mrvice u kutu sobe koje se ne javljaju dok ih majka ne pozove. Ali to je samo moja slika. Marta možda pamti nešto deseto, mislim da je tako. Moja sestra. Blijede puti, prozirne kože, s plavičastim žilicama, s mnogo kovrčave kose, nasmijana i uvijek puna povjerenja u budućnost, u sadašnjost, u sebe, u druge. U pogledu zna joj zaiskriti odlučnost, u svemu nalazi problem i za svaki ima rješenje, kad rješava probleme, ona je zadovoljna. Povremeno i nakratko sarkastična, ali nije zlopamtilo i loše raspoloženje nikad je ne obuzme. Izgleda da se polako pretvara u Franku. Skriva negdje u sebi zalihe otrova koji po potrebi sipa u riječi, truje druge, ali sebe nikada.

Mama, stigli su, viknula je Lena. Gledale smo ih kako izlaze iz crvenog auta, Marta je sada imala ljubičastu kosu i traperice s izvezenim cvjetićima na stražnjici, ne znam nijednu ženu njezine dobi koja to nosi, ali Marta to zna nositi. Fedor je namjestio onu svoju pozu mudraca, momka koji je projezdio burnom mladošću pa se napokon smiruje i zauzima važno mjesto u

porodičnom poretku. I zna da ima pravo na tu važnu pozu. Pogledao je gore, malo samodopadno, što mi je bilo slatko jer sam znala da nikada nije bio ni samouvjeren, a kamoli umišljen, ugledao je nas na prozoru, mahnuo. Marta je otvorila prtljažnik i rasporedila što se nosi gore, a što ostaje do daljnjega u autu. Lena je bila nasmiješena i sjajnih očiju, Lena je bila sretna i ja sam u tome mogla sudjelovati. Odmah sam vidjela da se Marta još malo proširila od lani, na skajpu to nisam mogla primijetiti.

Ali nisam to rekla, uvijek pazim da je ne povrijedim. Ne trebam na to misliti, jednostavno znam što ne smijem reći. Ne želim svojoj sestri pokvariti dan, svima nama ubiti veselje. Ali Marta, ona nije poput mene. Rekla je čim me je ugledala: sestrice, izgledaš jezivo, što ti se dogodilo? Djeluješ posve izmučeno s tim crnim krugovima oko očiju.

Silno uživam napričati se sa svojom sestrom, pa neka je i najšašavija sestra na svijetu, ekscentrična, a misli da je racionalna, ali ja je volim i često mi nedostaje. Stvar je u tome što joj ništa ne moram objašnjavati... A Fedor, sunce naše, toliko zabavno i inteligentno stvorenje... divota. Mrzila sam obiteljska okupljanja dok je sve bilo u Frankinoj nadležnosti, nisam podnosila njezine protokole i pravila. Činilo mi se koji put u to doba da se Marta i ja ne možemo ni nakratko izdvojiti i razmijeniti nekoliko rečenica, nego samo izvršavamo Frankine rituale, kao na nekom kružnom treningu, i nikako da dođe naših pet minuta slobode. I onda kad bi završio obavezni dio, svi ti ručkovi, kave, posjeti neobaveznih i pridruženih članova, zadane konverzacije, obilasci groblja i eventualno bolnica, Marta i ja jedva bismo dočekale pobjeći, povući se svaka u svoju tišinu, i propustile bismo čas za naše razgovore. Sada nema baš nikoga tko propisuje pravila i kada se nađemo, nastane kaos, ali u tom kaosu nas dvije sve pretresemo, uživamo satima. Fedor i Lena šale se i smiju, zajedno izađu navečer, i uopće, sretni smo. Nas četvero, dvije sestre i dvoje djece.

Nekoliko sati bilo nam je sjajno, sve dok nije trebalo donijeti određene odluke. Postavilo se pitanje tko će spavati na velikom krevetu, možda Marta i ja? Ili da Lena spava sa mnom u mojoj sobi, Marta u Leninoj, a Fedor u dnevnoj sobi? Ili Marta u dnevnoj sobi jer ona ionako prva ustaje? Ali Fedor i Lena će izaći, onda je ipak najbolje da smo Marta i ja u spavaćoj, a njih dvoje već će se dogovoriti. Bolje da Fedor spava u dnevnoj, zašto bi Lena izlazila iz svog kreveta kad ionako ne mora. Ali Marta i ja bismo mogle odmah ujutro ustati, doručkovati u velikoj sobi i onda možemo na tržnicu. Onda bolje da je Marta u dnevnoj sobi, ja s Lenom u mojoj. Ja ću se ujutro iskrasti iz kreveta i neću probuditi Lenu, a u velikoj sobi Marta i ja možemo brbljati prije tržnice. Zašto bismo išle na tržnicu, rekla je Marta. Bolje da naručimo neku hranu ili da odemo van na ručak. Ionako se moramo dogovoriti kada ćemo na more, pa

da ne gubimo vrijeme na kuhanje i da ne gomilamo hranu koju nećemo stići pojesti. Zašto moramo odmah na more, rekao je Fedor. Bolje da ostanemo ovdje nekoliko dana, dugo nismo bili ovdje. Na moru je pravi odmor, rekla je Marta. Radije ostanite ovdje koji dan, meni se na more baš i ne ide, a želim biti malo s vama, rekla je Lena. Lena, dušo, ti svakako odi na more s Martom i Fedorom, ja ne moram, rekla sam. Tijesno je u apartmanu, troje vas je dovoljno. Dobro, još ćemo se dogovoriti za more, rekao je Fedor, ali na tržnicu svakako idite. Napisat ću vam što da mi kupite pa ću nešto fino skuhati. Dugo nisam kuhao, baš bi mi bio gušt. Jao, Fedore, pa nećeš se valjda gnjaviti, ja ću kuhati, rekla sam.

Raspravljalo se o svemu. Govorilo se o tome kako Franku uvjeriti da dođe barem na nedjeljni ručak. Znala sam da Franka neće pristati, ali Marta je uporno htjela da probamo. Znala sam što će Franka reći, da ne stigne, da Biba ima rođendan, da presađuju cvijeće kod Bibe na balkonu, da ona, uostalom, više nikamo ne ide. Tako je i bilo: Moramo presaditi cvijeće jer ga je Biba previše zalijevala, rekla je Franka. Franku sada posjećujemo naizmjenice, jedno po jedno, u njenoj sobi nema mjesta za više posjetitelja odjedanput. Marta se ne može tome načuditi, majka je bila posve drukčija dok su oni još bili ovdje, ona i Fedor. Marta ne razumije da je odvela majčina najdražeg unuka daleko, da joj je Franka to zauvijek zamjerila i da poziv na nekakav ručak, po vrućini, Franku baš nimalo ne zanima.

Marta je imala mnogo prijedloga, osobito o tome kako da Franku ipak privolimo na ručak. Znala sam da Franka više ne podnosi gužvu, pasalo joj je da ja dođem, ali ne zato što bih joj ja bila posebno važna, nego zato što se na mene naviknula. Ali nisam se trudila objasniti to Marti, teško je nju zaustaviti kada krene u nekom smjeru. Sada je baš htjela da nagovorimo majku da dođe, jer smo, kako je rekla, svi na okupu. Imala je razne zamisli o tome, čekala sam da to stane pa da razgovaramo kao nekada, jer kad Marti popusti zanos brige za druge, može biti zabavno društvo. Počela sam uživati kad me stala ispitivati o mojim prijateljicama, zapamtila im je imena i sudbine, sve je to u njoj bilo živo, kao da je stalno ovdje. Rekla sam joj da volim i Blanku i Mirelu na neki način, ali Blanka je stvarno neobična, malo je skrenula u neki samo njoj znan smjer. Tako je puna tuge, a ima blag i veseo smiješak, što je pravo čudo. Marta je na to zakolotala očima. Takve nijanse nisu joj bile zanimljive, više je željela čuti o aferama, preljubima, izdajama i rastancima, dramatičnim događajima nabijenim emocijama. Njena je znatiželja čudne vrste. O zloradosti nema ni govora. Gotovo da je ne zanima o kome priča govori. Samo želi čuti zaplet, osjetiti intenzitet, kojim sama ne živi, uživa slušati o tome. Ali nije baš bilo nekih zgoda za prepričavanje. Mirela i ja eto radimo zajedno, ali u posljednje vrijeme sve više razgovaramo samo o poslu. Ona je sretno sparena sa

svojim mužićem, uvijek nekamo putuju, a i kći im je veoma uspješna. Malo me strah da ću osjetiti zavist ako se budemo intenzivnije družile, tako da gotovo izbjegavam upuštati se s njom u duže razgovore. Blanka ima već godinama istog ljubavnika i neko se vrijeme doimala radosnom, ali nedavno se nešto počelo događati nešto što nisam uspjela dokučiti. U njoj ili možda između njih dvoje. Počela je djelovati odsutno, govoriti tiše nego inače, a kad bih je upitala što joj je, rekla bi da je boli glava, da je boli grlo, da mora požuriti kući, tako me odbijala. Kao da je zaplovila prema nekom svom svijetu, baš zato da se odvoji od svih, i tako sam je počela gubiti. Tako da mi je Marta najbliža osoba. Dugo smo razgovarale o samostalnim ženama i poželjnim muškarcima. I Marta ima ljubavnika, u Njemačkoj. O svom ljubavniku nije mnogo pričala, samo je rekla da se viđaju jedanput na mjesec, a nekad i češće, uz finu, romantičnu večeru. Češće kod njega jer ona ipak živi sa sinom. Upitala me bih li ja opet spavala s Davorom, Icom ili Čočijem da se ukaže prilika i s kojim bih od njih najradije. Uopće nisam bila spremna na razgovor o muškarcima, ali rekla sam da bih mogla s bilo kojim od njih, da s Davorom nisam jako dugo, pa bi to možda bilo dobro, a s Icom i Čočijem mogla bih da se baš dogodi, više je stvar u prilici nego u muškarcu, rekla sam i dodala svečanim glasom da mi to nije važno. Zapravo nisam rekla što sam o tome točno mislila, a mislila sam da Marta govori gluposti. Nisam joj htjela priznati da mi dvojica starih bivših nisu nimalo privlačna, a što se tiče nedavnog bivšeg, o njemu nisam htjela ni misliti, to mi je još bila svježija rana koju se ne dira.

Ujutro smo ipak otišle na tržnicu, Marta i ja, bila je nedjelja i ja sam osjećala čaknuto veselje dok sam postavljala stol za četvero. I dogovorili smo se da na more ipak idemo svi zajedno, Marta je predložila da unajmimo apartman do našeg, ako je slobodan, tako da imamo više mjesta. Već smo polako počeli spremati stvari kada je Fedor primijetio da nema Lene. Naprosto je nije bilo. Nije bila u svojoj sobi. Nije bila u stanu. Nije bilo ni njezine velike crvene naprtnjače za izlete ni malog kovčega. Fedor je bio posve sabran i pokušavao nas umiriti, ali, realno, situacija je bila zeznuta. Drhtala sam od panike i prije nego što sam uspjela saslušati Fedora ili srediti misli, već sam posegnula za slušalicom da nazovem Icu. Govorila sam tako isprekidano i tako piskutavim glasom da je on samo ponavljao što ti je, što ti je, ali brzo je shvatio da mora doći isti čas. Uto je meni bilo malo lakše, valjda sam prenijela na njega pola svojeg straha, pa sam nazvala i Čočija. Stigli su jedan za drugim. Kratko su ispitivali Fedora o tome što se sve toga dana događalo i začas više nisu djelovali uplašeno. Ico je čak počeo komentirati neke vijesti koje je malo prije dolaska pročitao na nekom portalu i rekao je: Mislim da ovoj zemlji nema spasa. Čoči ga je gledao kao da

govori nešto ozbiljno i pametno, iskreno zainteresiran, tako da sam se na trenutak zapitala je li ona njegova stalna praktičnost izbor ili bijeg. Ili se paralelno uz brigu o korektnom opsluživanju života Čoči zapravo stalno brine i o opstanku nacije i svijeta. Nikada ga nisam vidjela tako zamišljenog i usredotočenog i to mi je bilo čudno, za mene je on uvijek bio posve prizeman tip, i to mi je bilo dobro u početku, onih prvih godina dok je Lena još bila malena, a nas dvoje smo je svuda vodili, krstarili autom od njezinih aktivnosti do dječjih rođendana, usput obavljali sve što je trebalo, sve prema Čočijevu uvijek savršenom planu, svijet se pružao oko nas na sve strane, a mi smo bili kao na tronu, trajali smo bez ijednog nesporazuma ili prepirke, sve dok nije... no pa da, nestalo čarolije. Na svakom semaforu Čoči bi isključio brisače, točkice vode, osvijetljene bojama raskršća, razbijale su se o vjetrobransko staklo, primijetila sam da drugi vozači to ne čine, ali Čoči je to činio, voljeli smo šutjeti, slušati glazbu, a Čoči je znao odabrati dobru glazbu čak i u autu, nikada nije bio malodušan kada je trebalo uloviti trenutke radosti. Otišli bismo na kavu dok je Lena bila na nekoj rekreaciji, u školi stranih jezika, on bi pažljivo umiješao šećer u šalicu s kavom, nije lupkao o stijenke žličicom, kada sam to prvi put opazila, dirnulo me. Poslije mi je ta njegova obazrivost nekako dojadila. A sada su obojica bili u mom stanu, minute su lako nestajale, izgledalo je da se između mojih bivših razvija iskrena simpatija i tome sam se čudila, ali kao kroz maglu muke koja me zadesila. Pretražili su hladnjak i našli tri vrste sira, narezali su ga, stavili na veliki tanjur, zapiknuli nekoliko čačkalica, iznijeli vino, čaše i papirnate salvete. Zapravo, Čoči je pronalazio, rezao i pikao, a Ico se vrzmao oko njega mrmljajući. Pravio se da pomaže. Kao da su kod svoje kuće. Sjedili su jedan do drugoga i glasno govorili. Primijetila sam da moj kaotični muškarac i moj praktični muškarac više nisu toliko različiti jedan od drugoga, obojica su postali pasionirani gledatelji televizijskih programa, raznih, čak su našli neke zajedničke omiljene voditelje, kao i neke oko kojih su se mogli malo prepirati. I neke o kojima nisu izustili ni riječ, ali na njihov spomen počeli su se ludo cerekati. To mi je bilo malo jadno. Ja ne gledam televiziju gotovo nikada. Kada imam vremena, čitam, malo pišem, više čitam nego pišem, ili gledam kroz prozor. Volim s visokog kata gledati aute na parkiralištu, ljude koji izlaze i ulaze, žure se, sve dok ne nestanu iz vidokruga, navečer volim gradska svjetla, to su moje krijesnice. O tome sam kratko razmišljala i vidjela da sam jedina u cijeloj prostoriji neraspoložena, svi ostali kao da su zaboravili zašto smo ovdje, kreteni, pa Lena je nestala, a svi su izgleda vjerovali da će se brzo vratiti i da je otišla... pa valjda iz opravdanih razloga. Onda je zazvonio telefon, onaj fiksni, i ja sam pojurila dohvatiti slušalicu jer sam mislila da možda zove Lena, ali me isti čas poklopila druga misao, da ona ne bi zvala na fiksni i da su to vjerojatno gnjavatori s nekim anketama ili nešto takvo. Ali ne.

To je bio Davor. Da, spominjao je da će se javiti. Rekao je da bi on rado odmah navratio, ako je to u redu. Ja sam i dalje bila u svom bunilu i uopće mu nisam rekla zašto nas je toliko u mom stanu, tako da je Davor sve počeo shvaćati kasnije, uz sljedeću butelju vina. Sljedeću za Icu, Čočija, Fedora i Martu, ali ne i za Davora i mene. Davor je uzeo čašu mineralne vode, a ja nisam pila ni vodu, možda sam čekala da posve ožednim ili sam čekala da sve to prođe. Davor nije imao potrebu doista se uklopiti u društvo da bi se dobro osjećao. Sve mu je bilo dobro i zanimljivo. Dugo ga nije bilo. Njemu je u svakom slučaju sve bilo novo. Meni je bilo teško, previše priče i previše veselja, svi su se ponašali kao da je sve u redu i uobičajeno, a nije bilo tako. Bila sam umorna, a nisam imala volje pobjeći u svoju sobu, ostala sam na svom mjestu, nakratko zaklopila oči. Pomisao da je u svakom trenutku moguće isključiti se iz svega bila mi je utješna. Raširila sam dlan na čelu i prstima protrljala sljepoočnice i kao da mi je nakon toga bilo lakše. Kada su sva trojica otišla, Marta je još uspjela prokomentirati ih. Rekla je da je Ico pametan, ali Čoči je po njenom mišljenju bio idealan partner za mene, opet je to ponovila po ne znam koji put. A Davor joj je bio smiješan i neozbiljan, ali barem živi vani, rekla je, znači da ima solidnu plaću. Lenin je mobitel bio isključen, kao da joj je stalno prazna baterija. Fedor je smatrao da je Lena sigurno s nekim dečkom, jer u njezinoj dobi zapravo su sve aktivnosti samo izlika, zapravo su momci stalno na pameti curama. Dečki vole i sport i muške bande, više lutaju, eksperimentiraju, ali cure su posve određene u toj dobi, smatra Fedor, i najmanji je problem ući im u trag. A Fedor bome ima iskustva s burnim odrastanjem, svojim ponajprije, ali i onim svojih brojnih prijatelja koje je stekao u to doba, dok je bolovao od prekomjerne druželjubivosti. Treba nazvati njezine prijateljice i saznati koji momak Lenkicu zanima, rekao je Fedor. Ali nisam upoznala Lenine nove prijateljice, nisam znala ni tko su ni gdje ih je našla, i činilo mi se da cure s kojima se prije družila nisu mogle pomoći. Poruka na mobitel stigla je kasno navečer, i to Fedoru. Sori, imam edukaciju. Vraćam se sutra navečer ili prekosutra ujutro pa možemo na more. Fedor je opet tvrdio da nema razloga za paniku.

Sve se naizgled počelo smirivati, pao je dogovor da se ide na more čim se Lena vrati. Jedva sam dočekala noć da ostanem sama, da se prepustim svojem užasu, razmišljanju o svojoj potpunoj nesposobnosti za sve, za posao, za ulogu majke. I da zatim pobjegnem u sanjarenje. Kad sam vidjela Davora, s osmijehom neopterećenog čovjeka, s gipkim pokretima nekoga tko redovito trči po atletskoj stazi, sjetila sam se kako smo bili mladi i sposobni, sva su nam se vrata sama otvarala i, uopće, oboje smo imali sjajne mogućnosti, jedino što sam ja u međuvremenu sve svoje šanse zadržala. Barem sam se tako osjećala te večeri kad su gosti

otišli, Marta i Fedor povukli se na spavanje, a ja stala misliti o strašnom nepovjerenju između mene i kćeri, koje nitko nije te večeri spominjao, ali mene stid zbog toga nije napuštao. Naći grešku sada više nije bilo moguće, što smo stvorile to smo imale. A samo nekoliko dana prije toga bila sam u vedrom iščekivanju, slutila sam promjene i mislila da je to prava stvar. Sada mi je bilo samo do kakvog bijega, barem mislim u dalju prošlost, u kojoj Lene još nije bilo. Tako sam trošila minute uz taj film starih događaja izazvan čudnim danom, nenadanim Davorovim pojavljivanjem.

Kada je odlazio iz zemlje, prije, na kraju naše zajedničke mladosti, zagrlili smo se i rastali se nasmijani, bili smo, izgleda, premladi za patnju. Tek kad je zrakoplov uzletio, na trenutak sam pomislila da sam i ja mogla biti s njim visoko nad gradom, na putu prema obećanom kontinentu. Nismo bili ni razgovarali o tome da možda možemo na put zajedno, on je dobio taj angažman koji se činio odličnim. A ja se, naravno, nisam ni trudila oko inozemnih poslova i stipendija, previše lijena da ih potražim, da uopće o njima i mislim, bilo mi je dobro u institutu, na neki način, imala sam polje istraživanje koje me privlačilo i prijateljice koje sam voljela i često viđala, i mnogo neodređene budućnosti pred sobom. Nije me baš ni zanimalo što se događa u zemlji, bila sam na određen način tupa, da sam samo čitala novine malo pažljivije, mogla sam već tada vidjeti da Davor eto slučajno čini pametnu stvar. Tek u trenu kad se zrakoplov uzdignuo pomislila sam kako sam trebala biti u njemu, na putu za sretniji svijet. Ali tu sam misao brzo odbacila ili potisnula. A mogli smo biti najšašaviji par ondje u svijetu napretka, slučajno zalutali, vrijedni i naivni, nespremni za borbu s konkurencijom, željni znanja i radosti više nego uspjeha, i na čudan način baš zbog toga posvuda poželjni. On zaokupljen samo znanošću, ona malčice izgubljena, odjeveni poput trgovaca na provincijskim feštama, oboje u šarenoj odjeći, pletenim džemperima, on u trapericama demodiranog kroja, ona u predugim suknjama. Uvijek spremni na bezrazložno smijuljenje, lakrdijaši iz Trećeg svijeta, vječni studenti s nešto novca za kavu, koji će zauvijek zadržati naviku da im sitniš zvecka u džepu. Vječni proleter, djeca socijalizma koja nikada neće prerasti stare navike. Nikada od nas ni borci ni natjecatelji, ali mogli smo biti par veselih emigranata, bjeGUNACA od obitelji i utega realnog svijeta, kao na vječnom srednjoškolskom izletu. Sa sendvičima u torbi, bez ozbiljnije prtljage koju bi se baš moralo nositi sa sobom posvuda, iz zemlje u zemlju. Vida i Davor, ljubav iz ranih dana, okončana bez ljutnje i svađe, izbljedjela i na kraju nestala, koje se rijetko i prisjetimo. Bilo je to vrijeme kad su i drugi odlazili, nezvijenjeni i revoltirani, ali Davor nije razmišljao od čega bježe drugi i što žele naći na novom kontinentu. Mislio je samo na znanost, na uvjete rada, moderno opremljene

laboratorije, epruvete i pokuse. I ostao je isti, neopterećen svojim statusom u tuđoj zemlji, zaokupljen samo radom, bez dvojbi o već učinjenim odabirima, zadovoljan samoćom. Bili smo dvoje djece koja se ne brinu o novcu i postojali su određeni izgledi da to ostanemo cijeli život. Ali otada su strast i ljubav toliko izbljedjeli da se sada možemo družiti i dopisivati kao prijatelji.

I tako sam se te ljetne noći bez sparine bavila uzaludnim mislima o prošlim danima. Bila sam sama u krevetu koji sam te noći, prema planu, trebala dijeliti s Lenom. Bio je to nepotreban tok svijesti, bez poante i svrhe, nastao samo iz želje da se ne uništim mislima o kćeri, njezinom bijegu, jazu koji postoji između nas. Noćna razbibriga. Nije mi bio cilj obračunati se sa sobom. Nisam brojila greške iz prošlosti. Nisam bila u stanju na taj način razmišljati. Zapravo sam se na neobjašnjiv način smirila. Lene nije bilo, ja nisam znala gdje je, ali svejedno sam ugasila svjetlo i osjetila da se usuđujem zaspati.